

УДК 376-056.34:615.85

DOI <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2025-21.14>

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

ПОТЮК СОФІЯ ВАСИЛІВНА

доктор філософії з педагогіки,
асистент кафедри фізичної терапії, реабілітації,
спеціальної та інклюзивної освіти

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»
sofia.potiuk@uzhnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-8920-9358

Анотація. У статті розкрито особливості застосування арт-терапевтичних технологій у роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку дошкільного та молодшого шкільного віку під час корекційної роботи. На основі аналізу наукової літератури встановлено зростання дослідницького інтересу як закордонних, так і вітчизняних дослідників щодо впливу арт-терапії на розвиток дітей із затримкою психічного розвитку.

В основній частині статті представлено опрацювання наукової літератури та методичні аспекти проблематики. Зокрема, розглянуто сутність арт-терапії як інструменту корекційної роботи, напрями, функції та групи. Визначено, що корекційно-розвивальні заняття із застосуванням елементів в арт-терапії мають низку особливостей з огляду на їхню мету, структуру, методи та організацію. Проаналізовано психологічні особливості дітей із затримкою психічного розвитку: часто мають занижену самооцінку, нестійку увагу та потребують постійного емоційного підкріплення. З'ясовано, що загалом корекційний процес із застосуванням арт-терапевтичних технологій залежить від низки факторів, тому вибір методів повинен відповідати індивідуальним та віковим особливостям та потребам дитини з метою забезпечення комфортної та безпечної взаємодії. Також представлено модель впливу арт-терапевтичних технологій на дітей із затримкою психічного розвитку у процесі корекційної роботи.

Розглянуто методики та вправи «Вільне малювання», «Я сьогодні...», «Чарівні долоньки», «Намалюй себе», «Малюнок у повітрі», «Добрий герой», «Щасливі нотки», які доцільно застосовувати у корекційній роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку, та наголошено на важливих моментах: на початкових етапах впроваджуються прості сенсомоторні вправи та техніки і лише в процесі тривалої взаємодії відбувається перехід до сюжетних і символічних методик.

Зроблено узагальнюючі висновки: корекційні заняття з дітьми із затримкою психічного розвитку в інклюзивних класах – необхідна умова їхнього повноцінного розвитку й навчання. Загалом, процес проведення занять з елементами арт-терапії засвідчив, що переживання мають змогу передаватися через продукти творчості, що своєю чергою допомагає не лише компенсувати пізнавальні та емоційні труднощі, а і сприяє кращій адаптації дитини в колективі, формує віру у власні сили та позитивну мотивацію до навчання.

Ключові слова: арт-терапія, корекційна робота, інклюзивне освітнє середовище, діти із затримкою психічного розвитку, дошкільний вік, молодший шкільний вік.

Постановка проблеми. Кожна дитина заслуговує на можливість повноцінного розвитку, навчання та соціалізації незалежно від особливостей її здоров'я та розвитку. Діти з особливими освітніми потребами часто стикаються з бар'єрами, які ускладнюють їхню інтеграцію у суспільство. Тому створення спеціальних умов для їхньої адаптації та соціаль-

ної реабілітації є не лише педагогічним викликом, а й важливою суспільною необхідністю.

Застосування творчості в освітньому процесі з дітьми з особливими освітніми потребами є потужним педагогічним інструментом. У сучасних педагогічних дослідженнях визначено, що в арт-терапевтичному процесі корекційний педагог може сприяти позитивним

змінам у психосоціальних труднощах у двох напрямках взаємодії: через взаємодію педагога і дитини із затримкою психічного розвитку та через художні матеріали в ігровому та інклюзивному освітньому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студіювання наукових відомостей засвідчує, що арт-терапія як окремий напрям психотерапії почала формуватися у ХХ столітті. Серед ключових постатей, які досліджували та розвивали арт-терапію, можна виділити А. Гілла, М. Герньєр, М. Старчеуса, М. Наумбург, А. Готсдінера, Е. Крамер та ін. Згодом з'явилися й інші дослідники та практики, які розвивали різні напрями арт-терапії, такі як О. Деркач, Г. Добровольська, І. Євтушенко та ін. Зокрема, проблеми використання арт-терапевтичних технологій у процесі навчання дітей із затримкою психічного розвитку порушували у своїх дослідженнях І. Лисенкова, С. Рибаківа, А. Хіля, А. Жукова, Л. Черніченко. Як українські, так і зарубіжні дослідження підтверджують, що створення мистецтва безпосередньо залучає візуальні та тактильні сенсорні сигнали, які інтегровані з емоціями, пам'яттю та пізнанням, що, своєю чергою, впливає на довільні та мимовільні рухові реакції [4; 5; 7].

Попри значну кількість досліджень у цьому напрямі, досі бракує узагальнюючих робіт щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, зокрема впливу арт-терапевтичних технологій у корекційній роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку.

Мета статті – обґрунтувати теоретико-методичні засади використання арт-терапевтичних технологій у корекційній роботі із дітьми із затримкою психічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Затримка психічного розвитку – це своєрідне порушення темпу розвитку пізнавальної, емоційно-вольової або мовленнєвої сфери дитини, що зумовлює труднощі у навчанні, соціалізації та формуванні життєвих навичок. Діти зазвичай мають знижений рівень розвитку пізнавальних процесів – уваги, пам'яті, мислення, мовлення. Для дітей властиві емоційна незрілість, знижена самооцінка, труднощі у спілкуванні, тому важливо не лише

передавати знання, а й формувати позитивну мотивацію до навчання, зміцнювати віру дитини у власні сили. Підтримуємо точку зору, що діти із затримкою психічного розвитку можуть успішно навчатися в умовах інклюзивної освіти, однак потребують спеціальної психолого-педагогічної підтримки.

У своїх напрацюваннях С. Бабаї (S. Babaei), Б. Фатагі (B. Fatahi), М. Фахр і (M. Fakhri), С. Шахсаварі (S. Shahsavari), А. Парвіз (A. Parviz), А. Карбасфрушан (A. Karbasfrushan) визначають арт-терапію як «форму самовираження, яка слугує своєрідним містком до комунікації без вербальної взаємодії, вона дає фахівцям можливість взаємодіяти віч-на-віч з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку, встановлювати зв'язки комфортним та ефективним способом» [3], тому що завдяки стимуляції візуально-моторної інтеграції та активізації правопівкульових механізмів мислення (образного, інтуїтивного) компенсується слабкість словесно-логічного мислення. Зважаючи на вищезазначену думку, нами зосереджено увагу, що серед видів арт-терапії представлені різноманітні напрями, а саме: практики візуального мистецтва, сендплей, кольоротерапія, мандалотерапія, колажування, музична терапія, лялькотерапія, гримотерапія, екотерапія, свічкова терапія, фелтарт, фударт, нейрографіка тощо, які умовно поділяють на групи (пасивні, активні, інтегровані). Згідно з умовним поділом напрямів, їх можна застосовувати індивідуально або інтегрувати (наприклад, практики візуального мистецтва поєднати з музикотерапією) [2, с. 120–121].

Наголошено на тому, що у численних наукових розвідках представлено функції арт-терапії, зокрема: катарсичну (звільняє від негативних станів); регулятивну (регуляція психосоматичних процесів, зняття нервового напруження, моделювання позитивного психоемоційного стану); комунікативно-рефлексивну (корекція порушень комунікації, формування адекватної самооцінки та міжособистісної поведінки) [1].

Корекційно-розвиткові заняття з дітьми із затримкою психічного розвитку є невід'ємною частиною інклюзивного навчання. Одним з ключових елементів такої підтримки є корек-

ційно-розвивальні заняття із застосуванням елементів арт-терапії, які мають низку особливостей з огляду на їхню мету, структуру, методи та організацію.

Насамперед корекційні заняття з дітьми із затримкою психічного розвитку спрямовані не лише на засвоєння знань, а й на розвиток когнітивних процесів (уваги, пам'яті, сприймання, мислення, мовлення), емоційно-вольової та соціальної сфер. Заняття з елементами арт-терапії мають специфіку, яка визначається особливостями розвитку дітей із затримкою психічного розвитку, оскільки допомагають сформувати навички навчальної діяльності (вміння слухати, працювати за інструкцією, виконувати завдання послідовно), що є необхідною умовою адаптації в інклюзивному класі.

Особливістю таких занять є індивідуалізація та гнучкість: навіть у групових формах, власне, враховуються особливості кожної дитини, її сильні та слабкі сторони, темп сприйняття інформації, рівень мовного та когнітивного розвитку. Заняття будуються за принципом «від простого до складного», використовуються візуальні підказки, мнемотехнічні прийоми, наочність, маніпулятивний матеріал. Необхідно наголосити, що часто

завдання модифікуються або спрощуються без втрати змісту.

До важливих організаційних моментів належить структурованість занять з елементами арт-терапії: діти із затримкою психічного розвитку краще сприймають чіткий алгоритм дій, повторювану послідовність етапів (привітання, мотивація, основна частина, підсумок). Як показує практика, тривалість заняття підбирається з урахуванням працездатності дитини, зазвичай 20–30 хвилин, із перервами або фізкультхвилинками. Зауважуємо, що корекційний процес із застосуванням арт-терапевтичних технологій залежить від низки факторів. По-перше, вибір методів повинен відповідати індивідуальним та віковим особливостям дітей з особливими освітніми потребами. Другий фактор – це підлаштування технік під потреби дитини, тобто забезпечення комфортної та безпечної взаємодії, право вибору зображувальних матеріалів.

На основі узагальнення поглядів, опрацьованої проблематики розглядаємо не менш важливий елемент – емоційне середовище. Поділяємо позицію, що педагог має бути доброзичливим, терплячим, підтримувати дитину, створювати ситуації успіху, заохочувати навіть за мінімальні досягнення.

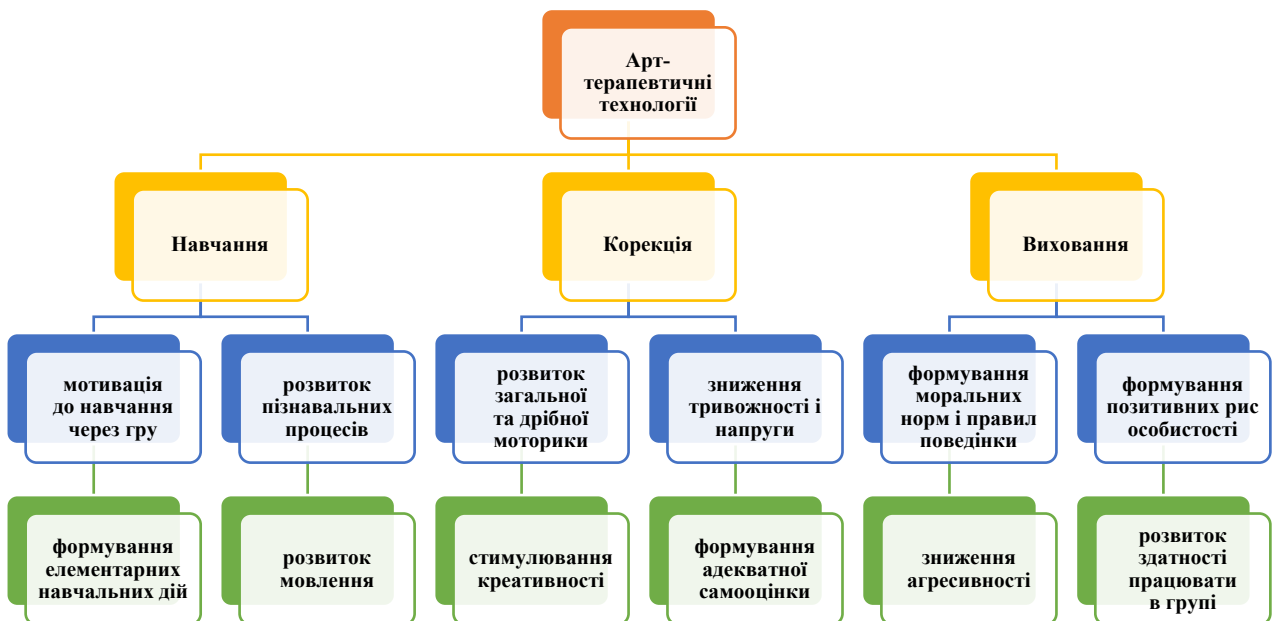

Рис. 1. Модель розвитку дітей із затримкою психічного розвитку у процесі корекційної роботи за допомогою арт-терапевтичних технологій [2]

Висловлюємо згоду з твердженням Н. Мартін (N. Martin), що живопис також може допомогти дітям з особливими освітніми потребами виражати та виплескувати негативні емоції, тим самим приносячи позитивний емоційний досвід та сприяючи їхній самосвідомості [6]. Вищезгадане особливо актуально для дітей із затримкою психічного розвитку, які часто мають занижену самооцінку, нестійку увагу та потребують постійного емоційного підкріплення, тому нижче представимо модель, як саме арт-терапевтичні технології впливають на дітей із затримкою психічного розвитку у процесі корекційної роботи (рис. 1).

Розглянемо більш детально методи та методики арт-терапії, зокрема у ракурсі корекційної роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку дошкільного та молодшого шкільного віку:

- методика «Вільне малювання» (дитина малює все, що бажає, тобто виражає емоції);
- методика «Я сьогодні...» (матеріал – на вибір; дитина малює/ліпить свій емоційний стан);
- вправа «Чарівні долоньки» (на аркуші паперу А3–А4 дитина залишає відбиток долонь та домальовує додаткові елементи для створення чарівних тварин, героїв);
- методика «Намалюй себе» (дитина малює себе з метою формування уявлення про «Я-образ»);
- методика «Малюнок у повітрі» (дитина малює у просторі руками, а потім переносить на папір);
- методика «Добрий герой» (матеріал – на вибір; дитина малює/ліпить образ свого улюбленого героя та розповідає, як він допомагає та впливає на неї, її родину, друзів);
- методика «Щасливі нотки» (дитина прослуховує музичний твір і промальовує те, що відчула).

Отже, вищезазначені методики необхідні для застосування з метою диференційованої оцінки динаміки емоційно-вольової сфери та комунікативної функції, що дозволяє кількісно вимірювати їхній прогрес. Наголошуємо, що на початкових етапах роботи з дитиною із затримкою психічного розвитку

доцільно використовувати прості сенсомоторні вправи та техніки (комплекс спеціально розроблених рухових вправ, спрямованих на одночасний розвиток та вдосконалення чуттєвої та рухової систем людини), і тільки в процесі тривалої взаємодії відбувається перехід до сюжетних і символічних методик (технік, які використовують символ, образ, казку, метафору та малюнок як основний інструмент вираження внутрішнього світу).

Відзначимо, що у структурі інклюзивної освіти корекційні заняття можуть проводити корекційний педагог, логопед або практичний психолог залежно від виявлених труднощів. Акцентуємо увагу, що для ефективної організації спільної корекційної роботи: логопед працює над розвитком мовлення, корекційний педагог – над формуванням навчальних навичок, психолог – над емоційною регуляцією та комунікативними вміннями. Отож, спільна робота цих фахівців дозволяє забезпечити цілісну підтримку дитини. Важливо, що корекційна робота повинна бути узгодженою з основним навчальним процесом. Педагоги загального класу і фахівці корекційної ланки мають взаємодіяти: обмінюватися спостереженнями, планувати підтримку дитини, враховувати результати занять під час складання індивідуальної програми розвитку.

На основі аналізу наукових праць та власного досвіду нами схарактеризовано потенціал арт-терапевтичних технологій в інклюзивному освітньому середовищі. Зокрема, для дітей із затримкою психічного розвитку – це засіб невербального спілкування, який допомагає висловити власну думку, ідентифікувати емоції та переживання; розвиток комунікативних навичок, дрібної моторики, уяви та мислення; адаптація та інтеграція; проявлення себе за допомогою кольору, форми; заспокоєння.

Узагальнивши матеріал, з урахуванням представленої моделі розвитку дітей із ЗПР за допомогою арт-терапевтичних технологій та методик, визначено якісні зміни, які простежуються у процесі корекційної роботи з дітьми із ЗПР: стимуляція пізнавальної активності та уваги, що забезпечує нейродинамічну основу для корекції, покращуючи тактильне та пропріоцептивне сприйняття, а

також допомагає концентрувати увагу на процесі; формування внутрішнього плану дії та довільності, що передбачає розвиток координації «око-рука» та сприяє переходу від імпульсивної до цілеспрямованої дії; корекція емоційно-вольової сфери передбачає можливість дітям із ЗПР вербалізувати, безпечно проживати емоції (страх, агресію) через ідентифікацію з персонажем та сприяє засвоєнню соціальних норм і правил поведінки. Загалом, результати підтверджують важливість впровадження арт-терапевтичних технологій у корекційну роботу з дітьми із затримкою психічного розвитку, адаптованих до індивідуальних потреб.

Висновки. Результати досліджень свідчать, що корекційні заняття з дітьми із затримкою психічного розвитку в інклюзивних класах є необхідною умовою їх повноцінного розвитку й навчання. Запровадження арт-терапевтичних технологій на корекційних заняттях передбачає маніпуляцію художніми засобами, що зумовлює реалізацію навчальної, корекційної та виховної мети. Всі переживання у процесі проведення арт-терапії передаються через продукти творчості, що своєю чергою допомагає не лише компенсувати пізнавальні та емоційні труднощі, а і сприяє кращій адаптації дитини в колективі, формує віру у власні сили та позитивну моти-

вацію до навчання. Доведено, що ефективність занять з елементами арт-терапевтичних технологій значною мірою залежить від професіоналізму педагогів, міждисциплінарної взаємодії, навчально-методичного забезпечення та чутливого ставлення до індивідуальних особливостей дитини. Так, у інклюзивному освітньому середовищі педагог повинен на кожному занятті залучати дитину до коментування свого кінцевого продукту творчості: «Що ти тут намалював?», «Чому обрав цей колір?», відповідно, це формує зв'язок між емоцією, образом і словом, а також наприкінці виділяти час, щоб дитина відповіла на питання: «Яку емоцію ти відчував, коли малював?» та «Що нового ти дізнався про себе?», що забезпечує вербалізацію корекційного процесу. Створюється сфера спілкування, у якій панує відкритість, щирість, чесність, продуктивність та креативність, що є фундаментальною основою для конструктивної взаємодії та сталого особистісного розвитку дітей із затримкою психічного розвитку.

Наше дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми, перспективою подальшої наукової розвідки вбачаємо розкриття особливостей переходу від сенсомоторних вправ до сюжетних і символічних методик та простеження психологічного впливу на дітей із затримкою психічного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар Л.М. Використання методів арт-терапії в роботі з дітьми дошкільного віку. *Педагогічний пошук*. 2014. № 1. С. 54–57.
2. Потюк С.В. Використання арт-терапевтичних технологій при роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в початковій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 47. С. 118–122.
3. Babaei S., Fatahi B.S., Fakhri M., Shahsavari S., Parviz A., Karbasfrushan A., et al. Painting therapy versus anxiolytic premedication to reduce preoperative anxiety levels in children undergoing tonsillectomy: a randomized controlled trial. *Indian J. Pediatr.* 2020. Vol. 88. P. 190–191. <https://doi.org/10.1007/s12098-020-03430-9>.
4. Kandel E.R., Koester J.D., Mack S.H., and Siegelbaum S.A. Principles of neural science. 6th ed. McGraw Hill. 2021. URL: <https://neurology.mhmedical.com/book.aspx?bookID=3024> (дата звернення: 10.09.2025).
5. Magsamen S., Ross I. Your brain on art: How the arts transform us. New York, NY : Random House Publishing Group, 2023.
6. Martin N. Art as an Early Intervention Tool for Children with Autism. London : Jessica Kingsley, 2009. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=XnISBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=LkQ_wA7Jns&sig=UmcG3YRH6ivwLEynBtFNWOacidw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 04.09.2025).
7. Péntzes I., Engelbert R., Heidendaal D., Oti K., Jongen E.M.M., van Hooren S. The influence of art material and instruction during art making on brain activity: a quantitative electroencephalogram study. *Arts Psychother.* 2023. Vol. 83. 102024. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2023.102024>.

ART THERAPY AS A TOOL FOR CORRECTIVE WORK WITH CHILDREN WITH MENTAL DEVELOPMENT DELAYS

POTIUK SOFIIA VASYLIVNA

Doctor of Philosophy in Pedagogy,
Assistant Professor at the Department of Physical Therapy, Rehabilitation,
Special and Inclusive Education
State University "Uzhhorod National University"

Introduction. Every child deserves the opportunity for full development, education, and socialization, regardless of their health and developmental characteristics. Children with special educational needs often face barriers that hinder their integration into society. Therefore, creating special conditions for their adaptation and social rehabilitation is not only a pedagogical challenge but also an important social necessity. The use of creativity in the educational process with children with special educational needs is a powerful pedagogical tool. Contemporary pedagogical research has determined that in the art therapy process, a correctional teacher can promote positive changes in psychosocial difficulties in two areas of interaction: through interaction between the teacher and the child with mental development delays, and through artistic materials in a playful and inclusive educational environment.

Purpose. Justify the theoretical and methodological foundations for the use of art therapy technologies in corrective work with children with mental development delays.

Methods. To achieve this purpose, a set of methods was used: the analysis of scientific literature, synthesis, systematization, comparison, generalization of theoretical material.

Results. It has been determined that corrective and developmental classes using elements of art therapy have a number of features in terms of their purpose, structure, methods, and organization. The psychological characteristics of children with mental development delays have been analyzed they often have low self-esteem, unstable attention, and need constant emotional reinforcement. It has been found that, in general, the corrective process using art therapy technologies depends on a number of factors, therefore, the choice of methods should correspond to the individual and age characteristics and needs of the child in order to ensure comfortable and safe interaction. A model of the impact of art therapy techniques on children with mental development delays in the correction process is also presented.

The following methods and exercises considered, which are appropriate for use in corrective work with children with mental development delays, and important points are emphasized: simple sensorimotor exercises and techniques are introduced at the initial stages, and only in the process of prolonged interaction does the transition to plot and symbolic techniques take place.

Originality. The peculiarities of applying art therapy technologies in corrective work with children with mental development delays have been identified.

Conclusion. Research results show that corrective classes with children with mental development delays in inclusive classrooms are a necessary condition for their full development and learning. All experiences during art therapy are conveyed through creative products, which in turn not only helps to compensate for cognitive and emotional difficulties, but also contributes to the child's better adaptation to the group, builds self-confidence, and fosters positive motivation to learn.

Key words: art therapy, corrective work, inclusive educational environment, children with mental development delays, preschool age, early school age.

REFERENCES

1. Bondar, L.M. (2014). Vykorystannia metodiv art-terapii v roboti z ditmy doshkilnoho viku [The use of art therapy methods in working with preschool children]. *Pedahohichniy poshuk*, 1, 54–57.
2. Potiuk, S.V. (2022). Vykorystannia art-terapevtychnykh tekhnolohii pry roboti z ditmy z osoblyvymy osvithnimy potrebamy v pochatkovii shkoli [The use of art therapy techniques when working with children with special educational needs in primary school]. *Innovatsiina pedahohika*. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 47, 118–122.
3. Babaei, S., Fatahi, B. S., Fakhri, M., Shahsavari, S., Parviz, A., Karbasfrushan, A., et al. (2020). Painting therapy versus anxiolytic premedication to reduce preoperative anxiety levels in children undergoing tonsillectomy: a randomized controlled trial. *Indian J. Pediatr.*, 88, 190–191. <https://doi.org/10.1007/s12098-020-03430-9>.

4. 4. Kandel, E. R., Koester, J. D., Mack, S. H., and Siegelbaum, S. A. (2021). Principles of neural science. 6th ed. McGraw Hill. Retrieved from: <https://neurology.mhmedical.com/book.aspx?bookID=3024>.
5. 5. Magsamen, S., and Ross, I. (2023). Your brain on art: How the arts transform us. New York, NY: Random House Publishing Group.
6. 6. Martin, N. (2009). Art as an Early Intervention Tool for Children with Autism. London: Jessica Kingsley. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=XnISBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=LkQ_wA7Jns&sig=UmcG3YRH6ivwLEYnBtFNWOacidw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.
7. 7. Péntzes, I., Engelbert, R., Heidendael, D., Oti, K., Jongen, E. M. M., and van Hooren, S. (2023). The influence of art material and instruction during art making on brain activity: a quantitative electroencephalogram study. *Arts Psychother*, 83, 102024. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2023.102024>.

Отримано: 29.09.2025
Рекомендовано: 11.11.2025
Опубліковано: 17.12.2025